

KENT PLANÇISI, KENT PLANLAMA SÜREÇİNDE MISAFİR SANATÇI DEĞİLDİR

Gülten KUBİN

18. Dünya Şehircilik Günü'nde Oda adına sunulan bildiriyi Dosya Konumuz içerisinde yayınlıyoruz

Gülten Kubin ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden 1983'de Lisans, 1991'de yüksek lisans derecesini aldı. Halen Kent-Koop Araştırma Plan ve Poloje Değerlendirme Sekreterliği'nde birim müdürü olarak çalışmakta ve Şehir Planları Odası 18. Dönem Genel Sekreterliği görevini yürütmektedir.

Bugün, 18 Dünya Şehircilik Günü'nde sunacağım bu bildiriye, Türkiye'de kent planlaması ve kent planlama mesleğinin kurumsallaşmasının belli dönemler itibariyle özet bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, ülkemizde bugüne kadar varolan planlama pratiğinde şehir plançısının görev, sorumluluk ve niteliklerinin ne olduğu ve ne olması gerektiği üzerinde duracağım. Bu değerlendirmeye esas olan dönemler;

1. Dönem:1923'ten, Türkiye'de kentleşme hızının artmaya başladığı 1940'lı yılların ilk yarısına kadar geçen süre,

2. Dönem: 1940'lı yılların ikinci yarısından, Türkiye'de kent planlama mesleğinin kurumsallaşma sürecinin başladığı 1960 yılına kadar geçen süre,

3. Dönem:1960 yılından imar planlarını onama yetkisinin yerel yönetimlere devredildiği 1980'li yıllara kadar geçen süre,

4. Dönem:1980'li yıllardan günümüzde kadar geçen süre olarak belirlenmiştir.

1. Dönem:(1923-1940) 1923'te Ankara'nın başkent seçilmesi ve ülkesel ölçekte merkezi karar ve kontrol işlevini yüklenmesi ile nüfusu hızla artmaya başlamış ve imara ilişkin pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1930'lara kadar imara ve kent planlamasına ilişkin önemli yasal ve kurumsal düzenlemelerin asıl hedefi Ankara'nın sorunlarına yönelik olmuştur.

1930'lu yıllar, Türkiye'de kent planlaması ile ilgili kurumsal yapıda önemli gelişmelerin gerçekleştiği yıllardır. Ankara deneyiminden elde edilen birikim ile kent planlamasını ülke düzeyinde yaygınlaştırmak ve kent yönetimini yeniden şekillendirmek amacıyla çıkarılan Belediyeler Kanunu, Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu ile belediyelere plan yapma zorunluluğu yanında çok geniş bir görev alanı tanımlanmıştır.

Bu dönemde Ankara dışında imar uygulamaları kentlerin daha çok varolan dokularındaki modernleştirme uygulamalarıyla sınırlı kalmıştır. Bu durumu iki şekilde açıklamak mümkündür:

Birincisi; Ankara dışındaki kentlerde hızlı kentleşme olgusu henüz yaşanmamaktadır. İkincisi; yasalarla belediyelere çok geniş bir görev alanı tanımlanmasına karşın, kentin gelişme maliyetinin belediyelere yük getirmeden karşılanmasına olanak verecek düzenlemeler yapılmamıştır.

Belediyeler Kanunu ile Yapı ve Yollar Kanunu'nda kamu arsalarının belediyeye devrinde sağlanan bazı kolaylıklar, Yapı ve Yollar Kanunu'nda altyapı katılım payları, ruhsat harçları ve hamur kaidesi ile ilgili hükümler, 1934 yılında çıkarılan ilk İstimlak Kanunu'nun kamulaştırma ve şerefiye ile ilgili hükümleri; belediyelerin kent içindeki değer artışlarını ve kentsel gelişmeyi kontrol etmeleri ve yeni yatırımları gerçekleştirmek üzere bu değer artışlarından pay almaları için bir araç olarak görülmemiştir. Bu düzenlemeler daha çok belediyelerin varolan dokudaki imar uygulamalarını bir ölçüde kolaylaştırmalarına yönelik olmuştur. 1933 yılında Belediyeler Bankası'nın kurulması da belediyelerin yatırım olanaklarını arttırmak için yeterince etkili olamamıştır.

1935'ten başlayarak kent planlamasında merkezi kurumların etkisini ve denetimini arttırmak ve kent planlarının yapısını belirli bir disiplin altına almak amacıyla yeni düzenlemeler yapılmış ve merkezi planlama büroları kurulmuştur. Bu düzenlemelerde bazıları;

- 1935 yılında harita ve altyapı projelerini yaptırma yetkisinin İçişleri Bakanlığı'na verilmesi,

- Aynı yıl İçişleri Bakanlığın bünyesinde Belediye İmar Heyetinin, Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde Şehircilik Fen Heyetinin kurulması,

- 1939 yılında kent planlamasına ilişkin teknik görev ve yetkilerin İçişleri Bakanlığ'ından Bayındırlık Bakanlığı'na devredilmesi,

- 1945'te belediyeler adına halihazır harita ve imar planlarını yapmak ve yaptırmakla görevlendirilen iller Bankası'nın kurulmasıdır.

Bu dönemde en önemli gelişmelerden biri 1936'da Bayındırlık Bakanlığı - Bayındırlık Meclisi ve Bakanlar Kurulu kararlarıyla yürürlüğe giren iki talimatnamede haritacılığa kent planlaması arasındaki uzmanlık ayrımının belirlenmesidir. Bu talimatnameler planlamayı harita mühendislerince değil mimarlarca yapılması gereken bir iş olarak tanımlamıştır. Talimatname, aynı zamanda teknik hükümleri ile bugünkü imar planlama sisteminin temelini oluşturmuştur.

Ülke düzeyinde çok sayıda yerleşmenin imar planlarının yapıldığı bu dönemde, kent

planlamasında bir yanda merkezi ve yerel planlama bürolarının, diğer yanda özel mimarlık ve müteahhit bürolarının yer aldığı ikili bir örgütlenme yapısı doğmuştur. Bu ikili yapının yanısıra, Ankara ve İstanbul gibi büyük kentler de dahil olmak üzere, bazı kentlerin planları yabancı planlılara yaptırılmıştır.

1923 - 1945 döneminde kent planlamasının kapsam olarak "yapı", "yol" ve "imar" kavramları ile özdeşleştiği bir fiziksel planlama anlayışı gelişmiştir. Belediye ve İmar Yasalarının kentsel arsa ve konuta ilişkin politika ve kaynak üretme araçları ile tamamlanmaması, henüz diğer kentlerde önemli boyutta olmamakla birlikte Ankara'da tehlike çanlarının çalmaya başlamasına yol açmıştır.

1930'lu yıllarda Ankara'da ilk gecekondu- ların ortaya çıkması, 1934 ve 1935'te özel girişimle gerçekleşen konut kooperatiflerinin imar planı sınırları dışında yer seçmesi plan dışı gelişmelerin ilk örnekleri olarak gündeme gelmiştir.

2. Dönem: (1940-1960) 1940'lı yılların ikinci yarısı ile 1960 yılı arasında yaşanan önemli toplumsal olgulardan biri, kırdan kente göçün artması ve özellikle 1950'li yıllarda hızlı bir kentleşme sürecine girilmesi, ikincisi tek partili yaşamdan çok partili yaşama geçişle birlikte, yöneticilerin popülist yaklaşımlarının plan uygulamalarında kendini daha fazla hissettirmeye başlamasıdır.

Bu dönemde kent planlamasında belediyelerin yetki ve görevlerinin merkezi yönetim birimlerine aktarılmasına ilişkin kurumsal düzenlemeler devam etmiştir. Bu yaklaşım, kent planlamasına hız ve etkinlik kazandıracak bir iş bölümü esasına dayanmadığı için, plan uygulamalarını daha da zor hale getiren bir yetki ve görev karmaşasına yol açmıştır.

Kentlerde yaşanan gelişmeler, bu yıllarda kent planlamasının ayrı bir bilimsel faaliyet alanı olarak algılanması gereğini ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler uzmanı Charles Abrams'ın 1954 yılında ülkemizde yaptığı incelemeden sonra hazırladığı raporda "Ankara'da bir mimarlık ve şehircilik okulunun kurulmasının zaruri bir ihtiyaç olduğu" belirtilmiştir. (1) Bu gereksinim doğrultusunda 1956 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurulmuştur.

Bir önceki dönemde Ankara'da ortaya çıkan plan dışı gelişmelerin toplumsal nedenlerine gözlerini kapayan kent planlama çevrelerinde, Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ve Bayındırlık Bakanlığı talimatnameleriyle

biçimlenen imar anlayışı devam etmiştir. Bu anlayış, tüm kente gelir düzeyleri ve talepleri aynı olan insanların yaşadığını ve gelecekteki 50 yıl için bunun aynı şekilde devam edeceğini varsaymaktadır.

1956 yılında çıkarılan 6785 sayılı İmar Kanunu da aynı anlayışın ürünüdür. Bu kanunun kent planlamasına ilişkin temel özellikleri şunlardır;

— Nüfusu 5000'den fazla olan belediyeler imar planı, 5000'den az olanlar yol istikamet planları yaptırmak zorundadır.

— Planların 50 yıllık nüfusa göre yaptırılması hükmü kaldırılmıştır.

— Belediyelere mücavir alanları denetleme yetkisi verilmiştir.

— İmar ve Yol İstikamet Planları "Nazım Plan" ve "Tabikat Planı" olmak üzere iki kademelidir.

— İmar planları ile bunların tabikat planlarını ve halihazır haritalarını uzmanlık konularına göre yüksek mimar, yüksek mühendis, mimar ve mühendisler hazırlayabileceklerdir.

Bu kanunun yürürlüğe girmesinden iki yıl sonra 1958'de çıkarılan bir kanun ile yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve imar planlarını hazırlamak ve hazırlatmak, imar için her türlü önlemi almak ve bunların uygulanmasını sağlamak amacıyla İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur.

Bu kanunda geleneksel imarcılık anlayışı hüküm sürmekle birlikte, ilk kez bölge planlarından başlayarak köy ölçeğine varan imar planlama kademelenmesinden söz edilmektedir. Niteki, 1940 yılında Mithat Yenen tarafından Zonguldak Kömür Havzası için hazırlanan bölge planından sonra, Bakanlık ilk kez Doğu Marmara Bölgesi Ön Planını hazırlamaya başlamıştır.

3. Dönem (1960-1980) Hızlı kentleşme sorunlarının iyice hissedilmeye başladığı 1960'lı yıllar, ülkemizde kent planlamasının bir meslek olarak kurumsallaşması gereğinin daha fazla ertelenemeyecek bir zorunluluk haline geldiği yıllardır. Artık kent planlamasının mimarlık hünerleri ile ele alınacak bir konu değil, ayrı bir uzmanlık alanı olduğu düşüncesinin güçlenmesi 1960'ta İmar ve İskan Bakanlığı tarafından çıkarılan bir talimatnamede ifadesini bulmuştur.

Talimatnamenin "İmar planı işlerinde yetki sınırları" ile ilgili maddesinde, "şehir ve bölge planlaması konularında eğitim veren üniversite ve yüksek okullarda öğrenimlerini tamamlayarak şehir plancısı, bölge plancısı ve benzeri ünvanları almaya hak kazananlar imar planları ve yol istikamet planlarını yapmaya yetkilidirler" denilmektedir.

1960'lı yıllar, ülkemizde kent planlamasının bir meslek olarak kurumsallaşması gereğinin, daha fazla ertelenemeyecek bir zorunluluk haline geldiği yıllardır.

1961'de, ODTÜ'nün kuruluş amacına da uygun olarak Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün açılmasıyla, kent planlama hünerlerine sahip kadroları yetiştirmek konusunda çok önemli bir adım daha atılmıştır.

1960'lı yıllarda, Türkiye'de bir yanda kent planlamasının gelişmesi ve kent planlama mesleğinin kurumsallaşması yönündeki çabalar sürerken, diğer yanda kentler plan dışı gelişmelerle biçimlenmeye, kent çevrelerinde gecekondu hakim görüntüler oluşturmaya başlamışlardır.

Aynı yıllarda, batı ülkelerinde kent planlamasında çok fazla geçerli olan modernist planlama anlayışının ürünü kapsamlı-akılcı planlama kavramı Türkiye'de de benimsenmiştir. Planlamayı imar planlamasının dar kapsamından çıkarıp fiziksel, sosyal, ekonomik verilerin birarada değerlendirilerek kentin bilineceğini varsayan ve bütününe hakim olmayı amaçlayan bu yaklaşımla yeni kurumsal düzenlemeler yapılmıştır.

Bunlarda ilki, 1960 yılında Türkiye'de ekonomik ve sosyal gelişmeleri sağlayıcı uzun ve kısa dönemli planları hazırlamak ve uygulanmasını sağlamakla görevlendirilen Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıdır.

Yeni planlama anlayışını hayata geçirmek amaçlı diğer girişimler 1966 yılında İstanbul, 1968 yılında İzmir, 1969 yılında Ankara Nazım Plan Bürolarının kurulmasıdır. Bu bürolar İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı olmakla birlikte, metropoliten planlamanın 'yerinde plan yapma' anlayışıyla ele alınması açısından olumlu gelişmelerdir. Ancak, kapsamlı-akılcı planlama anlayışı Türkiye'nin hızlı kentleşme gerçekleriyle tutarlı olmamıştır. Bunun birkaç nedeni vardır.

Birincisi, Nazım plan Bürolarının gerekli verileri toplama, değerlendirme ve plan üretmeleri çok uzun zaman almıştır.

İkincisi, bu planlar kentleşme hızının gerçeklerine uygun bir esnek planlama anlayışı yerine, katı/durağan bir fiziksel planlama anlayışı ile üretilmiştir.

Bu koşullarda planı dışı emrivaki gelişmeler hızla devam etmiş ve kentlerde imarlı alanlar ve gecekondu alanları olmak üzere ikili yapı iyice belirginleşmiştir.

1960'ların sonunda kentleşme sorunlarına karşı yeni bir planlama yaklaşımı geliştirilmediği gibi, bazı çevrelerde kent planlama mesleğinin kurumsallaşması konusunda 1960'ların gerisine giden tutumlar da sergilenmeye başlamıştır. 1969 yılı kent plancılarının planlama alanında gerçek yerlerini alma çabalarının, gerek imar ve İskan Bakanlığı, gerekse de TMMOB'ne bağlı bazı odalarca engellendiği yıllar olmuştur.

1969 yılında, Bakanlık tarafından çıkarılan bir yönetmelikte imar planı işleri yapmak için bakanlıktan yeterlik belgesi alma koşulu getirilmiştir. Bu koşula göre, F grubu yeterlik belgesini hak edebilmek için, en az 2 yıl resmi kuruluşlarda veya özel şehircilik bürolarında çalışmış veya üniversite, akademi ve yüksek okullarda şehircilik öğretimi yapmış olmak gerekiyordu. Yönetmeliğin bu maddesi, çok haksız bir biçimde kent planlama eğitimi almış plancılara da uygulanmış, bu hata Şehir Plancıları Odası'nın ısrarlı girişimleri ile 1976'da düzeltilmiştir.(2)

1969 yılında kent planlama mesleğinin kurumsallaşması sürecinde çok önemli bir gelişme sağlanarak Şehir Plancıları Odası, kurulmuştur. TMMOB Yönetim Kurulu Kararı ile kurulan Şehir Plancıları Odası, aynı yıl TMMOB Genel Kurulu kararı ile kapatılmış, ancak şehir plancılarının açtıkları dava sonucu 1971'de Danıştay kararı ile tekrar faaliyete geçmiştir.

1970'lerin başında imar mevzuatı ve örgütlenmesinde iki önemli düzenleme yapılmıştır. Birincisi, özellikle metropoliten merkezlerde Bakanlıklar arası işbirliği ve eşgüdümü sağlamak üzere imar koordinasyon kurulunun kurulmasıdır. İkincisi, 1605 sayılı yasa ile yürürlükteki imar kanununda yapılan değişikliklerdir. Bu değişikliklerle deniz, göl ve nehir kıyılarındaki yapılaşmalara kısıtlamalar getirilmiş, ayrıca imar düzenlemelerinin sınırı il sınırlarına kadar genişletilmiştir. Belediye ve mücavir alan dışında imar düzenlemelerine ilişkin yetki valiliklere verilmiştir.

1970'li yıllar Türkiye'de siyasi gelişmelere paralel olarak, yerel yönetimlerde yeni arayışların ortaya çıktığı yıllardır. 1973 seçimlerinden sonra bazı belediyeler, merkezi yönetimin yerel yönetimleri mali yönden güçsüzleştirme ve vesayet yetkilerini aşırı ölçüde kullanma çabalarına karşı yeni bir belediyecilik hareketi geliştirmişlerdir. Bu hareket demokratikleşme, üretme, kaynak yaratma, tüketiciyi koruma ve belediyeler arası işbirliğini geliştirme ilkelerine dayanmaktadır.

1970'li yılların ikinci yarısında, bazı belediyelerin kentsel gelişmeyi yönlendirmeye ve düşük gelir gruplarının konut gereksinimini karşılamaya yönelik öncü girişimleri ile kooperatif üst birlikleri kurulmuştur. Bunlar arasında, Ankara Batıkent ve İzmit Yeni Yerleşmeler projesi en çok bilinen girişimlerdir. Böylece ilk büyük toplu konut projeleri merkezi yönetimden önce belediyelerce başlatılmıştır.

Aynı dönemde Dünya'da gelişmeye

1969 yılı kent plancılarının planlama alanında gerçek yerlerini alma çabalarının, gerek imar ve İskan Bakanlığı, gerekse de TMMOB'ne bağlı bazı odalarca engellendiği yıllar olmuştur.

başlayan çevre hareketi Türkiye'ye de yansımış ve 1978'de 'Başbakanlık Çevre Örgütü' kurulmuştur.

1978 yılında kent plancılarının mesleki haklarına ilişkin elde edilen bir gelişme de resmi kurumlarda çalışan şehir ve bölge plancılarının teknik hizmetliler sınıfında yer almaya hak kazanmalarındır.

1979'da belediye ve sivil toplum örgütleri ilişkilerinin yeniden yapılanması girişimlerinin bir uzantısı olarak da yorumlanabilecek bir yaklaşımla, Şehir Plancıları Odasının öncülüğünde "Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı" kurulmuştur. Bu vakıf, belediyelere planlama ve uygulama çalışmaları sırasında teknik hizmet yardımıyla bulunmayı amaçlamaktadır.

1970'li yılların sonunda kentleşme göstergelerine baktığımızda tablo şudur:

- Türkiye'de yıllık nüfus artış hızı %2.5'tir.

- Kırdan kente göç hızla devam etmektedir.

-Türkiye nüfusunun yarısında yakını kentlerde yaşamaktadır.

- Kentli nüfus yılda %6.1 oranında artmaktadır.

- 1970'lerin sonunda kentlerin imarlı dokusunda yık-yap süreci büyük ölçüde tamamlanmıştır.

- Kentlerin %60'ı gecekondularla dolmuş, plan sınırları dışında mevzi planlı gelişmeler hızlanmıştır.

4. Dönem: 1980 Sonrası 1980'lerin ilk yarısında, konut sorununa ve kent planlamasına ilişkin konularda peşpeşe çıkarılan yasalarla yeni düzenlemeler yapılmıştır.

1981'de yürürlüğe giren Toplu Konut Yasası ile dar ve orta gelirli konut sahibi olması için merkezi yönetimin konut üretmesi amaçlanmıştır. Ancak yerel yönetimler bu yasanın ilgi alanı dışında bırakılmıştır. Ayrıca yasada tanımlanan hak sahipliği gelir ölçüsü dar gelirli ekonominin gücünü aşmaktadır. Bu iki nedenle yasanın amacı ülkenin gerçekleriyle tutarsız olmuştur.

1981'de çıkarılan iki yasayla, devlet gelirlerinden belediyelere pay ayrılmasını sağlayan düzenlemeler yapılmıştır.

Kentlerde plansız gelişmelerin peşinden sürüklenen yöneticiler, 1984'de çıkarılan 2981 sayılı yasayla bu kez, yalnız gecekonduları değil, kentteki tüm yasadışı yapıları meşrulaştırmıştır.

Aynı yıl, kent planlama ve uygulamada yetki düzenlemesi açısından olumlu bir adım atılarak 9.7.1984'de 3030 sayılı yasa

yürürlüğe girmiştir. Büyükşehir Belediyesi yönetimi hakkındaki yasa yerel yönetimler açısından üç önemli değişiklik getirmiştir.

Birincisi, metropoliten alanlarda anakent belediyesi ve ilçe belediyelerinden oluşan ikili bir sistem oluşturmuştur. İkincisi, imar planlarını onama konusunda tüm yetkileri yerel yönetimlere vermiştir. Üçüncüsü, devlet bütçesinden belediyelere verilen pay artırılmış ve emlak vergisini belediyelere bırakmıştır.

Ancak 1989 yerel seçimlerinin büyük bir farkla muhalif partilerce kazanılması sonunda, belediye mevzuatında bir değişiklik olmadığı halde çeşitli yollardan belediyelerin gelir kaynakları budanmış, yetki kullanımına kısıtlamalar getirilmiştir.

1985 yılında ise 3194 sayılı İmar Yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, kentlerin planlanmasında hakim olan, ancak kentsel gelişmeye olumlu bir katkısı olmayan imar planı anlayışının iflas etmiş olduğunu kabul eden, ancak devamında sakınca görmeyen, son 40 yıllık kentleşme deneyiminden ileriye dönük yeni bir yorum yapamayan anlayışın ürünüdür.

Yasada kent planlamaya ilişkin bir kavram ve kademelenme zenginliği vardır. Bölge planı, çevre düzeni planı, nazım imar planı ve uygulama imar planı kavramları, planlamada makro ölçekten mikroya doğru kademelenme esasının gereği olarak yasaya yansımıştır. Ancak "İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik"te yer alan revizyon imar planı, mevzii imar planı ve imar planı değişikliği kavramları bir esnek planlama anlayışının ürünü olarak yorumlanamaz. Yönetmeliğe bu tanımların girmesi, o güne kadar varolan ve kentin tümüne ait her şeyin bilindiği, gelecek içinde kestirilebileceği varsayımına dayanan planlama anlayışının yetersizliğinin kabul edilmesidir. Bir başka deyişle, üzerinde her türlü yapılaşma koşulunun katı bir biçimde belirtildiği imar planlarının onandığı andan itibaren değişmeye de mahkum olduğunun bir ifadesidir.

YENİ YAKLAŞIMDA PLANCININ KONUMU

Bugün kentler homojen, istikrarlı, kestirilebilir davranış ve talepleri olan bireylerin oluşturduğu bir mekan değildir. Bu bireyleri ülkemiz kentlerinde ortak paydada buluşturan ve eyleme iten tek güdü, mülkiyet kavramı ve kentsel rantlardır. Bu güdü kentlerde fiziki planlama kararlarını değiştirme ya da tamamen dışında kalma süreçlerini geliştirmiştir. Bu başarılmıştır. da.

*3194 Sayılı
İmar Yasası 40
yıllık kentleşme
deneyiminden
ileriye dönük
yeni bir yorum
yapamayan
anlayışın
ürünüdür.*

1980'lere kadar özel mülk sahibi, küçük girişimci, yapsatçı ve gecekondü sahiplerine bırakılan kentsel rantlara, 1980'lerden sonra büyük sermaye ve arsa mafyası da talip olmuştur. (3) Böylece yapsatçılıktan gecekondüya ve toplu konuta kadar uzanan süreçler oluşmuştur.

Peki, kentler bu süreçlerle gelişirken, kent plancısı nerededir, görevi, sorumluluğu, niteliği nedir?

Plancı bu sırada, kentlerde nüfus $\times m^2 = \text{şu}$ kadar konut, ticaret, eğitim, sağlık alanı gerekir gibi dört işlemlerle bir aritmetik hesapla imar planı yapmakta, değişik kullanımları ayrı yapı adaları halinde gösterip üzerlerine yapılaşma koşullarını yazmakta ve altına imza atıp iş sahibi idareye teslim etmektedir. Evet! Ülkemizde bugün varolan planlama pratiğinin gerçeği biraz abartarak budur.

İmar Yönetmeliğinin "müelliflerin görev ve sorumlulukları" bölümündeki bir maddeye göre; müelliflerden, iş sahibi idarenin, hazırlanan plan, proje veya bölümlerini istediği yerde aynen veya değiştirerek ve herhangi bir bedel ödemediği kullanma hakkına sahip olduğunu belirten noter tasitkli bir muvafakatname istenebilmektedir.

Bir başka maddeye göre ise, müellif ve müellif kuruluşları, planlama çalışmalarının yürüttükleri objektif, tarafsız davranmak, bilimsel ve teknik verilere göre hareket etmek zorundadır.

İmar planlarının diğer koşulları taşıdığı düşünsek bile bilimsel olduğu söylenebilir mi? İdare tarafından onanmış bir planın bütün bu nitelikleri taşıdığı kabul ediliyor ise, o halde o plan üzerinde yapılan her değişikliğin subjektif, ve tarafı olduğu ve bilimsel olmadığı kabul edilmelidir.

İmar mevzuatı son 30 yıldır yoğun olarak eleştirilmektedir. Kent plancıları bu eleştirileri yaparken çıkış yollarını da göstermişlerdir. Yeni planlama anlayışında temel ilkelerde genel bir fikir birliği vardır. Bu, başlangıçta temel kararlar düzeyinde kalan, uygulamaya geçerken ayrıntılandırılan, ülkedeki yapı süreçlerinin özelliklerine duyarlı, sürekli, halkın katılımına açık, yerinden yönetilen bir planlama anlayışıdır.

Önemli olan bunun araçlarının neler olacağıdır. Plancılar bu planlama yaklaşımını yaşama geçirmek için yetki, kaynak ve sorumluluk istemektedirler. Bu istemleri somutlaştırmak için şunlar söylenebilir:

- Kent planlaması, makro ölçekten mikro ölçüğe kadar bu ölçeklerin doğasına uygun olan sorun tanımından uygulamaya kadar giden bir süreçtir. Plancı bu sürecin her aşamasında yer almalıdır.

- Bir büyük kent yönetimi anlayışıyla yeni-

den yapılması gereken yerel yönetimler bünyesinde yeni planlama birimleri kurulmalıdır. Bu birimler kent ölçüğünde bütünsel planlama gerektiren konut, ulaşım, altyapı, çevre sorunları, kıyıların, tarihi ve doğal çevrelerin korunması gibi sorunlara karşı politikalar ve eylem programları oluşturmalıdır.

- Planlama birimlerinin bu programları hızla uygulayabilmesi için gerekli kaynağın toplandığı bağımsız bir fon oluşturulmalıdır.

- Bu fon, bir ölçüde merkezi ve yerel bütçeden aktarılan gelirlerden, ama daha büyük ölçüde kentin gelişmesinden, büyümesinden otomatik olarak kamuya döndürülen gelirlerden oluşmalıdır. Mevcut gelirlere ilave olarak, yeni mevzuat düzenlemeleriyle bu gelirlerin kaynakları şunlar olabilmelidir:

- Merkezi ve yerel yatırımlardan yararlanan ve vergiye konu olan, ancak bugün tamamı merkezi yönetime giden vergilerin belirli bir kısmı,

- Her yıl rayiç değerlere göre tesbit edilecek taşınmaz vergileri,

- Taşınmazların plan sınırları içinde ve dışında oluşuna göre oranları tesbit edilmek üzere, her el değiştirmesinde alınan paylar,

- Şerefiye gelirleri,

- Belediyelere gelir getirecek yatırım projeleri, vb.

Örnekleri daha da çoğaltılabilecek olan bu önerileri, hayal gücü geniş kent plancılarının gerçekleştirilmeyecek önerileri olarak görmemek gerekir. Bugün tamamen kişilere aktarılan kentsel rantların kamu tarafından yaratıldığı unutulmamalıdır. Kamu, kamu yararı adına, kamu gücünü kullanmalıdır. Bunun aksi, sonuçları itibarıyla plancıyla yöneticiyi, plancıyla halkı, yöneticiyle halkı karşı karşıya getiren ve çatıştıran imar planlama anlayışının devam etmesini kabul etmek demektir ki, bu gelecekte kentlerde mekansal adalet anarşisi yaratacak gelişmelere yol açacaktır.

Yukarıda önerilen yeni planlama anlayışında farklı disiplinlerin yer aldığı bir ekip çalışması vardır. Bu yaklaşımda kent plancısının rolüne gelince; kent plancısı bugünkü pratikte olduğu gibi, planlama sürecinin sadece bir noktasında görünen misafir sanatçı değildir artık. Kent plancısı interdisipliner niteliği ile, bu süreci baştan sona kurgulayan bir yönetmendir. Bu, planlamanın doğası gereği kent plancısının, İlhan Tekeli'nin deyişiyle utangaç olmayan talepleridir.

(1), (2), Ö. ÖZER, Z. AKAY; (1982), Kent Planlama Mesleğinin Kurumsallaşması ve Kent Plancılarının Uğurlamadaki Konumu, TÜRKİYE BİRİNCİ ŞEHİRCİLİK KONGRESİ, 2. Kitap, S. 465,406, ODTÜ, ANKARA

(3), İ. TEKELİ; (1991), Türkiye'de Kentsel Rantların Bölüşümünde Yeni Bir Aşama, KENT PLANLAMASI KONUŞMALAR, S. 1974,175, TMMOB Mimarlar Odası, ANKARA

(4), İ. TEKELİ, (1994), Şehir Plancısının Utangaç Olmayan Talepleri, 18. DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ

*Kent plancısı
interdisipliner
niteliği ile,
planlama
sürecini
baştan sona
kurgulayan
bir
yönetmendir.*